

De Oost-Indiëvaarder Amsterdam

Hans Savery de Oude (Kortrijk 1564/5 – Haarlem 1629)

Nederlands Scheepvaartmuseum *Amsterdam*

Ca. 1600. Olieverf op paneel 87,5 x 156 cm. Gesigneerd m.o.: Hans Savery de Oude

en verscheidene Amsterdamse oorlogsschepen op een stormachtige zee

lem(?) na 1626)

Savery. Herkomst: Kunsthandel Rob Kattenburg, Amsterdam

Rond 1600 schilderde een Haarlemse kunstenaar een opmerkelijk paneel van een groot aantal schepen op een stormachtige zee, met als meest prominente vaartuig een driemaster met het wapen van Amsterdam op de spiegel. Dit fascinerende werk van Hans Savery de Oude is niet alleen de oudste Nederlandse 'marine' in een nationale openbare collectie, het is ook een belangrijke mijlpaal in de ontwikkeling van de zeeschilderkunst. Door deze aankoop van de Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum, met steun van de Vereniging Rembrandt, kan het Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam als geen ander museum het verhaal vertellen van de opkomst van dit typisch Nederlandse specialisme.

ZEESCHILDERS IN VLAANDEREN EN HOLLAND

Hans Savery werd in 1564 of 1565 geboren in Kortrijk en vestigde zich rond 1585 met zijn familie in Haarlem. Daar moet hij na 1626 zijn gestorven. De familie Savery telde meer beroemde kunstenaars, zoals Hans' jongere broers Jacob en Roelant en zijn neef Hans Savery de Jonge. Van Hans Savery de Oude, de enige zeeschilder in de familie, zijn weinig werken bekend. Dat verklaart ook waarom er tot nu toe weinig aandacht voor hem was. Het nu aangekochte schilderij is in elk geval met zekerheid van zijn hand: op een drijvende baal, onderaan het schilderij in het midden, is zijn signatuur duidelijk te onderscheiden, geschreven alsof het om het merk van een koopman gaat.

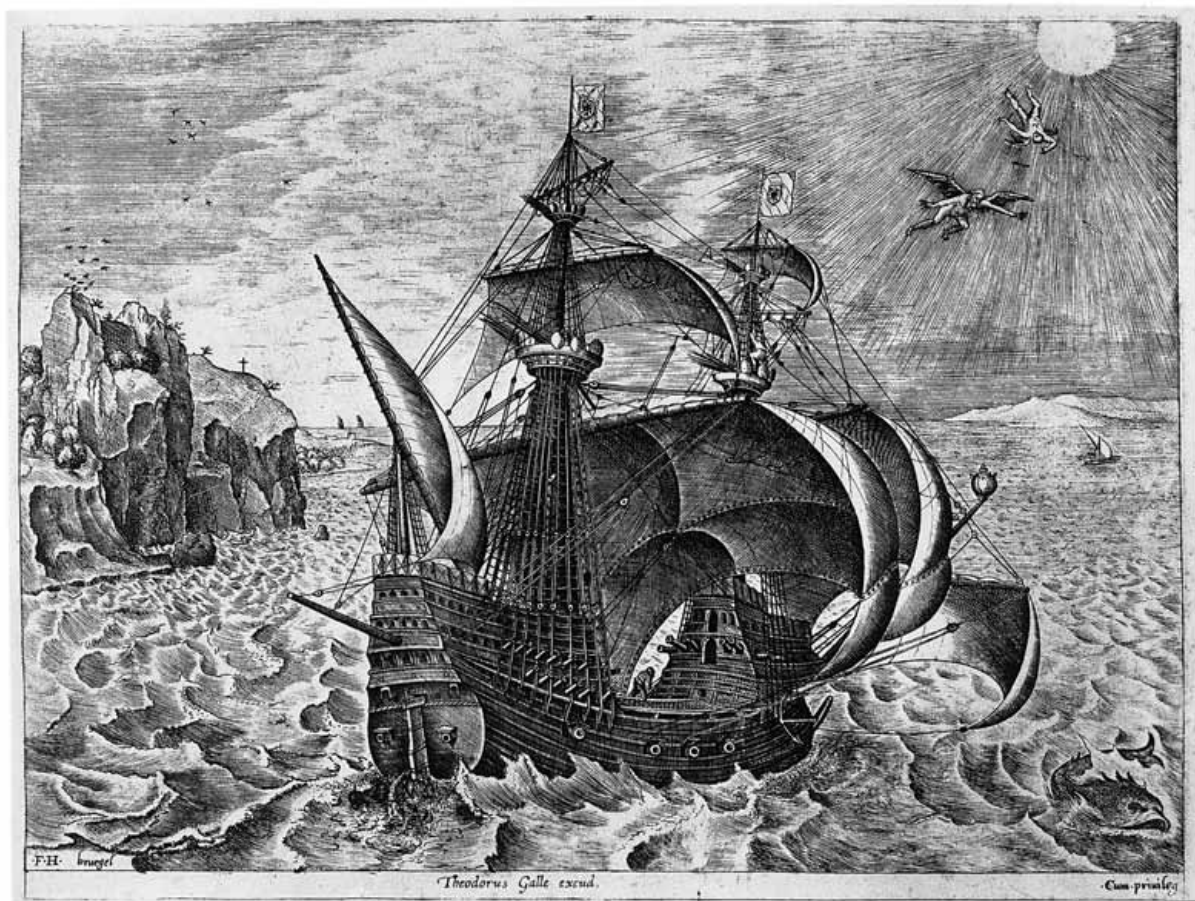
Detail: signatuur
Hans Savery de Oude.

Detail: het achterschip
van de *Amsterdam*.

Oorlogsschip bij een rotskust,
met de val van Icarus

Gravure van Frans Huys naar
Pieter Brueghel, ca. 1550
NEDERLANDS SCHEEPVAART-
MUSEUM, AMSTERDAM

Noten

1. Laurens J. Bol, *Die holländische Marinemalerei des 17. Jahrhunderts* (Braunschweig 1973), pp. 2-7; over Savery: pp. 41-44.
2. Ronald Prud'homme van Reine, *An extremely rare and important marine painting by Hans Savery the Elder*, brochure uitgegeven door Rob Kattenburg BV en Kunsthandel P. de Boer BV, Amsterdam 2002.
3. De zeemacht van de Republiek der Verenigde Nederlanden bestond uit vijf Admiraliteitscolleges (Rotterdam, Zeeland, Amsterdam, het Noorderkwartier en Friesland). Elke admiraliteit bouwde eigen schepen en rustte die uit.
4. De gewoonte om prenten als voorbeeld en documentatie te gebruiken was wijdverbreid. Volgens Van Mander schilderde Vroom gedurende zijn verblijf in Italië 'soo nae Print als anders' (geciteerd bij Bol, op. cit. (noot 1), p. 11).
5. George S. Keyes, *Mirror of Empire. Dutch marine art of the seventeenth century*, Minneapolis 1990. Keyes onderstreept het belang van het stadspanorama van Amsterdam door Pieter Bast als voorbeeld voor Vroom en Willaerts (p. 283).

Dat de Savery's zich in Haarlem vestigden is veelbetekend. Niet alleen was deze stad een van de belangrijkste kunststeden van de jonge Republiek der Verenigde Nederlanden, het was ook de plaats waar de zeeschilderkunst tot bloei kwam. Algemeen wordt Hendrick Cornelisz Vroom (1566-1640) beschouwd als de grondlegger van de Nederlandse marineschilderkunst. Diens verhalende, realistische schilderijen van schepen, zeeslagen en stadsprofielen vormden het begin van een traditie die meer dan een eeuw zou bloeien. Vrooms collega's in Haarlem, zoals Cornelis Claesz van Wieringen, maar ook kunstenaars elders in Holland, stonden sterk onder zijn invloed. Het nu door het Scheepvaartmuseum verworven paneel toont aan dat Vroom in Hans Savery een belangrijke collega had die een eigen bijdrage heeft geleverd aan de opkomst van de 'marine'.

Die bijdrage hangt nauw samen met Savery's Zuid-Nederlandse achtergrond. Laurens Bol en andere kunsthistorici wezen al op de inspiratie die de Hollandse meesters ontleenden aan kunstenaars uit het zuiden, met name Pieter Brueghel.¹ Onheilsdreiging en elementen uit de fabelwereld en de mythologie zijn kenmerkend voor de Vlaamse afbeeldingen van schepen en havengezichten. In tegenstelling tot de Hollanders met hun realistische benadering lijken de Zuid-Nederlanders nog met één been in de middeleeuwen te staan. Op het schilderij

van Savery zijn sporen van deze traditie te onderscheiden. De zee, met haar typische, gestileerde golven, doet denken aan Vlaamse prenten, zoals die van Frans Huys, naar tekeningen van Brueghel. In deze zee zwemmen links en rechts twee vervaarlijke monsters, temidden van nog meer balen en vaten, die kennelijk overboord zijn geslagen. Dergelijke wezens bevolken ook de zeeën van Vlaamse prentenmakers als Huys en Theodorus Galle.

DE VOORSTELLING

Afgezien van die fantasie-elementen is het schilderij ook een nuchter groepsportret van Hollandse schepen. Naar die schepen is uitgebreid onderzoek verricht door Ronald Prud'homme van Reine.² De aandacht gaat in de eerste plaats uit naar het grote schip op de voorgrond met het wapen van Amsterdam op de spiegel. Dit zou de grote Oost-Indiëvaarder *Amsterdam* kunnen zijn, een koopvaarder van duizend ton, die kort voor 1600 in Amsterdam is gebouwd, een van de grootste schepen van zijn tijd. Deze *Amsterdam* was het vlaggenschip van de zogenaamde Tweede Schipvaart naar Azië, een vloot van zes schepen onder bevel van Jacob van Neck. Aan de hand van de versieringen van de spiegels zijn aan meer schepen namen te verbinden. Links varen schepen die kennelijk de *Windhond* en de *Gulden Leeuw* heten, en rechts dient het wapen van Holland als versiering van een spiegel. Volgens

Prud'homme van Reine is dit de *Hollandsche Tuyn* of de *Grote Rode Hollandsche Leeuw*. De meeste van deze schepen waren Amsterdamse oorlogsbodems die een bijzondere rol hebben gespeeld in de zeeoorlog tegen de Spanjaarden.³ Zo diende de *Hollandsche Tuyn* als vlaggenschip van admiraal Pieter van der Does tijdens een expeditie tegen de Spanjaarden in 1599. Ook de *Neptunus*, iets verder weg, links van het midden, had een belangrijk aandeel in de strijd op zee.

De identificatie van de schepen moet overigens met de nodige voorzichtigheid geschieden. Van geen enkel schip uit deze tijd staat precies vast hoe het er uit moet hebben gezien. Ontwerptekeningen maakte men niet in

deze schepen gelijktijdig heeft aangetroffen op het IJ. Vermoedelijk heeft de schilder zich gedocumenteerd met prenten van schepen, die in zijn tijd op grote schaal werden vervaardigd, in Antwerpen, maar ook in Amsterdam.⁴ De schepen op prenten van Pieter Bast en Robert de Baudous, beiden eveneens van Vlaamse origine, doen sterk denken aan Savery's geschilderde vloot.⁵ Mogelijk hebben zulke afbeeldingen hem tot voorbeeld gediend.

BETEKENIS

Op dit schilderij komen Vlaamse onheilssymboliek en Hollandse nuchterheid op magistrale wijze samen. Savery's zee is een klotsende hel in Zuid-Nederlandse traditie, maar de schepen hebben een precisie die past bij een Hollands publiek dat vertrouwd was met de scheepvaart en de techniek van zijn eigen tijd. De boodschap die in de voorstelling te lezen is, hangt ongetwijfeld samen met de motieven van een opdrachtgever, want het is vrijwel uitgesloten dat Savery zomaar 'voor de markt' heeft gewerkt. De voorstelling, in het bijzonder het stadswapen op de spiegel van het voorste schip, duidt er op dat die opdrachtgever iets met de stad Amsterdam te maken heeft gehad: een lid van de admiraliteit of het stadsbestuur of een koopman die betrokken was bij de eerste tochten naar Indië.

Vanuit die Amsterdamse associaties zou dit schilderij geïnterpreteerd kunnen worden als een allegorie op de positie van Amsterdam in de jaren rond 1600. De zelfbewuste handelsstad, belichaamd door het imposante schip

met dezelfde naam, vaart met een krachtige wind in de zeilen naar een lichte horizon, een stralende toekomst. Met haar mee varen de oorlogsschepen die de onafhankelijkheid van het land hielpen bevechten. De turbulente zee en de zeemonsters zou men kunnen zien als een verbeelding van de woelige tijden die de stad heeft doorgemaakt en te boven kwam, met de monsters in de rol van de Spanjaarden. Zo'n duiding is, zonder andere bewijzen dan het schilderij, misschien wat speculatief. Maar ook zonder zekerheid daarover is het een uiterst belangrijke aanwinst. Het schilderij van Savery vormt immers de 'missing link' tussen de Vlaamse kunst van de 16de eeuw en de vroege Noord-Nederlandse zeeschilders van de 17de eeuw. ♦

Remmelt Daalder

Schepen op een rede
Gravure van Robert de
Baudous, 1603
RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

die tijd, evenmin als exacte afbeeldingen zoals vader en zoon Willem van de Velde die later in de 17de eeuw maakten. We moeten dus afgaan op bewijzen die hooguit aanemelijk maken dat het om een bepaald vaartuig gaat, zoals het aantal stukken geschut of de tuigage. De spiegelversieringen op dit schilderij hebben een dusdanig algemeen karakter dat niet ondubbelzinnig vaststaat dat inderdaad een specifiek schip wordt bedoeld. Wapens als dat van Amsterdam of Holland zouden evenzeer een verwijzing kunnen zijn naar die stad of provincie als naar de scheepsnaam en Neptunus kan ook een meer algemene verwijzing zijn naar de heerschappij over de zeeën.

Het is bovendien nog maar de vraag of Savery zijn schepen 'naar het leven' heeft getekend. Ook al was de Amsterdamse haven vanuit Haarlem in die tijd redelijk goed te bereiken, het is onwaarschijnlijk dat Savery al